

# Onderneming en milieubeheer

A.Th. van Delden, J.T.M. Julicher en D.H.M. Muusers\*

**O**ndernemers weten in veel gevallen niet wat de voor hen relevante consequenties zijn van het nationale milieubeleid. Dat desalniettemin twee van de drie ondernemingen investeren in milieuzorg is te danken aan een toenemende milieubewustheid, het streven naar een gunstig ondernemingsimago en efficiencyverbodgingen die met de milieu-investeringen gepaard kunnen gaan. Om milieu-investeringen te bevorderen zijn heldere milieunormen per branche gewenst. Verder moet de overheid de ruimte laten voor zelfregulering, bij voorbeeld in de vorm van collectieve milieu-overeenkomsten.

In Nederland zal de komende jaren een forse inspanning moeten worden geleverd om de belasting van het milieu te verminderen. Dit kan zowel worden opgemaakt uit de nationale milieubeleidsplannen (NMP en NMP-plus) als uit een tweetal recent door de OESO uitgebrachte publikaties waarin de stand van zaken op milieugebied in de 24 hooggeïndustrialiseerde OESO-landen wordt geïnventariseerd<sup>1</sup>. Niet alleen de overheid, maar ook het bedrijfsleven en de burgers dienen een bijdrage te leveren aan de noodzakelijke vermindering van de belasting van het milieu.

De milieu-inspanning die van het Nederlandse bedrijfsleven als geheel wordt gevraagd, zal uiteindelijk moeten worden geleverd door individuele ondernemingen. Tot op heden is nog weinig informatie beschikbaar over de wijze waarop ondernemers in ons land invulling (zullen) geven aan de hen gestelde milieu-opgave.

Tegen deze achtergrond heeft De Nationale Investeringsbank NV – als vervolg op eerder onderzoek<sup>2</sup> – een onderzoek gedaan naar de consequenties die de toegenomen zorg voor het milieu heeft voor het investeringsgedrag van individuele ondernemers. Aan 250 van de 1.383 in de CBS-statistiek opgenomen middelgrote en grote industriële ondernemingen in ons land (minimaal honderd werknemers) is telefonisch een aantal vragen voorgelegd over het niveau, de aard en de achtergrond van in 1990 gerealiseerde en voor 1991 en volgende jaren verwachte milieu-investeringen<sup>3</sup>. Op basis van de antwoorden op deze vragen kan een aantal tendensen worden onderscheiden. Daarop wordt hieronder ingegaan. In aansluiting hierop wordt een tweetal aanbevelingen geformuleerd.

## Onderzoeksuitkomsten

Voor ondernemingen is het van belang dat zij in een zo vroeg mogelijk stadium kunnen anticiperen op beleidsmaatregelen van de overheid. Dit geldt ook voor

het milieubeleid. In het onderzoek is aan ondernemers daarom de vraag voorgelegd of zij vinden dat het NMP en het NMP-plus hen voldoende informatie hebben verschaft om op toekomstige ontwikkelingen in milieu-eisen te anticiperen.

Van de industriële ondernemers blijkt 59 procent zich op dit punt onvoldoende door het NMP en NMP-plus geïnformeerd te achten. Het betreft vooral kleinere ondernemingen in de sectoren textiel, kleding en leder, rubber- en kunststofverwerking, alsmede de sector instrumenten. Tot de sector instrumenten worden onder meer de producenten van meet- en regelapparatuur, medische instrumenten en optische en fototechnische apparatuur gerekend.

## Hoeveel investeren ondernemers in milieuzorg?

Uit het onderzoek komt naar voren dat in 1990 bijna twee van de drie ondernemingen milieu-investeringen hebben gedaan. Als milieu-investeringen zijn in het onderzoek op grond van praktische overweging-

\* De auteurs zijn werkzaam bij De Nationale Investeringsbank NV, de eerste twee auteurs als financier en de derde auteur als macro-econoom. Dit artikel is gebaseerd op het rapport *Onderneming en milieubeheer* dat op aanvraag bij De Nationale Investeringsbank NV verkrijgbaar is.

1. *Nationaal Milieubeleidsplan, kiezen of verliezen*, Tweede Kamer, 1988-1989, 21 137, nrs. 1-2; *Nationaal Milieubeleidsplan Plus*, Tweede Kamer 1989-1990, 21 137, nr. 21; OESO, *Environmental indicators*, 1991 en OESO, *The state of the environment*, 1991.

2. De Nationale Investeringsbank NV, *Investeren in milieubeheer*, Den Haag, 1989.

3. CBS, *Statistiek van het ondernemingenbestand*, Voorburg/Heerlen, 1989. Bedrijven uit de sector landbouw en veeteelt, waarvan bekend is dat zij op milieugebied voor een zeer zware inspanning staan, zijn niet in het onderzoek betrokken. De procentuele verdeling van de geënquêteerde ondernemingen over de door het CBS onderscheiden industriële bedrijfstakken komt globaal overeen met de procentuele verdeling in de CBS-statistieken.

gen alle investeringen aangemerkt die bijdragen aan een vermindering van de belasting van het milieu, dus ook investeringen die indirect bijdragen aan produktievergroting of direct leiden tot besparingen (bij voorbeeld energiebesparing). Vooral in de sector delfstoffenwinning en in de chemische industrie blijken al relatief veel ondernemingen te hebben geïnvesteerd in milieuvorzieningen. Hetzelfde geldt voor de sector instrumenten (zie tabel 1). In de nabije toekomst zal zich waarschijnlijk geen trendbreuk in het investeringsgedrag voordoen. Onveranderd verwachten twee van de drie geënquêteerde middelgrote en grote bedrijven in 1991 en volgende jaren milieu-investeringen te doen. Hooguit zal er sprake zijn van enige accentverschuivingen tussen sectoren.

Bij ondernemingen die in 1990 milieu-investeringen hebben gedaan, besloegen deze volgens de desbetreffende bedrijven gemiddeld twaalf procent van het totaal van de investeringen in vaste activa. Naar verwachting zal het aandeel van de milieu-investeringen in het totaal van de investeringen in vaste activa, bij de bedrijven die milieumaatregelen nemen, in 1991 en volgende jaren op een vergelijkbaar niveau (namelijk gemiddeld dertien procent) liggen<sup>4</sup>. Zoals uit tabel 2 naar voren komt, hebben in 1990 vooral bedrijven in de sectoren delfstoffenwinning en chemie relatief fors in het milieu geïnvesteerd. In 1991 en volgende jaren zullen vooral ondernemers in de sectoren rubber- en kunststofverwerking en voedings- en genotmiddelen met een aanzienlijk zwaardere milieu-opgave worden geconfronteerd. Bij milieu-investeringen wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen 'end-of-pipe'-investeringen en 'proces-geïntegreerde' investeringen. End-of-pipe-investeringen zijn additionele investeringen die erop gericht zijn negatieve milieu-effecten te reduceren (bij voorbeeld rookgasreiniging). Proces-geïntegreerde investeringen zijn investeringen die erop gericht zijn het produktieproces als zodanig op een milieu-vriendelijke(r) wijze te laten verlopen (bij voorbeeld kolenvergassing). In 1990 hebben twee op de drie bedrijven, die in dat jaar milieu-investeringen deden, (mede) geïnvesteerd in proces-geïntegreerde milieumaatregelen. End-of-pipe-maatregelen werden in 1990 door vijftig procent van de ondernemingen, die in dat jaar milieu-investeringen deden, genomen<sup>5</sup>.

Ook wat betreft het karakter van de milieu-investeringen wordt geen trendbreuk in het investeringsgedrag voorzien. Bij 83 procent van de bedrijven die verwachten in 1991 en volgende jaren milieu-investeringen te zullen doen, zullen deze geheel of ten dele een proces-geïntegreerd karakter hebben (1990: 66 procent). 'End-of-pipe'-investeringen zullen door 38 procent van de bedrijven, die verwachten in 1991 en volgende jaren milieumaatregelen te nemen, worden gerealiseerd (1990: vijftig procent). Hieruit kan worden opgemaakt dat ook de komende jaren ondernemers bij investeringen in gebouwen, machines en installaties – zelfs in toenemende mate – aandacht zullen besteden aan milieu-aspecten.

Waar het gaat om de samenstelling van de milieu-investeringen blijkt 32 procent van de geënquêteerde bedrijven ervan uit te gaan dat zij de komende jaren (mede) zullen investeren op het gebied van geluid en stof, terwijl 26 procent van de ondernemingen

**Tabel 1. Industriële ondernemingen en milieu-investeringen in 1990**

Sector	Milieu-investeringen in 1990	
	% wel	% niet
Voedings- en genotmiddelen	65	35
Textiel/kleding/leder	39	61
Hout/papier	76	24
Grafische industrie	47	53
Delfstoffenwinning	100	-
Chemie, synthetische garens	85	15
Rubber-/kunststofverwerking	50	50
Bouwmateriaal/glas/aardewerk	75	25
Metaal	66	34
Machines	50	50
Elektrotechniek	56	44
Transportmiddelen	65	35
Instrumenten	100	-
Gemiddeld	63	37

**Tabel 2. Milieu-investeringen als percentage van de totale investeringen in vaste activa bij industriële bedrijven**

Sector	1990	1991 en later
	%	%
Voedings- en genotmiddelen	7	13
Textiel/kleding/leder	10	13
Hout/papier	12	10
Grafische industrie	6	4
Delfstoffenwinning	48	13
Chemie, synthetische garens	24	21
Rubber-/kunststofverwerking	11	22
Bouwmateriaal/glas/aardewerk	7	15
Metaal	12	14
Machines	8	8
Elektrotechniek	8	9
Transportmiddelen	14	12
Instrumenten	7	6
Gemiddeld	12	13

4. Zie voor gegevens betreffende het aandeel van de milieu-investeringen in het totaal van de bedrijfsinvesteringen in vaste activa ook: *Milieu-investeringen door bedrijven 10% hoger in 1989; gegevens van het CBS*, persbericht Ministerie van Economische Zaken, 30 juli 1991, alsmede De Nationale Investeringsbank NV, *Investeren in milieubeheer*, 1989. Op het eerste gezicht lijken de in deze publikaties gepresenteerde gegevens over de relatieve omvang van de milieu-investeringen – voor 1989 3,9% (CBS) en 1994 4,6% (NIB) – substantieel af te wijken van de hier gepresenteerde percentages. Bij vergelijking van de desbetreffende gegevens dient evenwel in het oog te worden gehouden dat de in dit artikel geïndiceerde relatieve omvang van de milieu-investeringen uitsluitend betrekking heeft op bedrijven die milieumaatregelen nemen (circa tweederde van het totale aantal bedrijven). Hiernaast is in het onderhavige onderzoek op grond van praktische overwegingen een ruimere definitie van het begrip milieu-investering gehanteerd. Ten slotte is het onderhavige onderzoek toegespitst op de middelgrote en grote ondernemingen (meer dan honderd werknemers) in de industrie.

5. Een aantal ondernemingen investeerde in 1990 zowel in proces-geïntegreerde als in end-of-pipe-milieumaatregelen.

verwacht de komende jaren (mede) te investeren in luchtzuivering. Investerings in waterzuivering zullen naar verwachting worden verricht door 21 procent van de industriële bedrijven, in bodemsanering door elf procent<sup>6</sup>.

#### *Milieu-investeringen: vrijwillig of verplicht?*

Milieu-investeringen kunnen worden verricht op basis van vrijwilligheid (c.q. eigen initiatief), om te voldoen aan wettelijke milieunormen en/of op basis van een convenant (tussen overheid en bedrijfstakken of tussen ondernemingen binnen een bedrijfstak onderling). Niet minder dan zeventig procent van de ondernemingen, die in 1990 milieumaatregelen hebben genomen, zegt (een deel van) deze investeringen op vrijwillige basis te hebben gedaan. Dit geldt vooral voor ondernemingen in de sectoren hout en papier, rubber- en kunststofverwerking, chemie en bouwmaterialen, glas en aardewerk. Bij 41 procent van genoemde ondernemingen blijken de milieu-investeringen (deels) door de overheid verplicht te zijn gesteld (met name in de sectoren delfstoffenwinning, chemie en elektrotechniek). Milieuconvenanten hebben bij 31 procent van de bedrijven, die in 1990 milieu-investeringen hebben gedaan, een rol gespeeld (vooral in de sectoren delfstoffenwinning, textiel, kleding en leder en chemie). Net als in 1990 verwacht het gros van de industriële bedrijven zijn milieu-investeringen ook de komende jaren geheel of voor een deel op vrijwillige basis te verrichten. Driekwart van de bedrijven, die in 1991 en volgende jaren milieumaatregelen zullen treffen, zal dit (mede) vrijwillig doen (1990: zeventig procent). Van de bedrijven, die in 1991 en volgende jaren milieumaatregelen zullen nemen, verwacht vijftig procent dit mede te moeten doen als gevolg van wetgeving (1990: 41 procent). Het betreft vooral bedrijven in de sectoren voedings- en genotmiddelen, textiel, kleding en leder, rubber- en kunststofverwerking, alsmede transportmiddelen. Convenanten zullen naar verwachting bij 28 procent van de bedrijven, die in de nabije toekomst milieu-investeringen doen, een rol spelen (1990: 31 procent).

Voor de relatief grote mate van vrijwilligheid bij de realisatie van milieu-investeringen, kunnen drie – elkaar niet uitsluitende – verklaringen worden genoemd. Een eerste verklaring is het toegenomen milieubewustzijn bij ondernemers. Daarbij speelt niet alleen het maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef van ondernemers een rol. Een belangrijke drijfveer voor een actieve opstelling op het gebied van het milieubeheer blijkt ook te liggen in de consequenties die een dergelijke opstelling heeft voor het imago van een onderneming.

Een tweede verklaring is dat ondernemers anticiperen op een toekomstige aanscherping van milieunormen en afspraken met de overheid. Een deel van de vrijwillige investeringen zal aldus indirect verband houden met mogelijke toekomstige regelgeving en afspraken op bedrijfstakniveau.

Een derde verklaring voor de anticiperende opstelling van ondernemers is ten slotte, dat deze investeringen thans voor hen nog vaak productief zijn, in de zin dat milieu-investeringen bij voorbeeld arbeidsomstandigheden verbeteren. Deze verklaring wordt ondersteund door het gegeven dat relatief veel milieu-investeringen gericht (zullen) zijn op het gebied 'geluid en

stof'. Daarnaast leiden milieu-investeringen soms tot lagere kosten voor grondstoffen en energie. In deze gevallen gaan milieu en economie uiteraard goed samen. Bij de milieu-investeringen in 1990 en 1991 is dus nog relatief vaak sprake van 'win-win'-situaties. Waar de intensivering van de milieuzorg op macro-niveau niet negatief hoeft uit te werken, zullen zich op het niveau van de bedrijfstakken (meso) en van de individuele ondernemingen (micro) de komende jaren naar verwachting evenwel steeds vaker ook 'win-verlies'-situaties kunnen voordoen<sup>8</sup>. Hoewel uit het onderzoek naar voren is gekomen, dat in 1990 slechts 14 procent van de ondernemingen, die in 1990 milieu-investeringen hebben verricht, hierdoor andere investeringen heeft moeten uit- of afstellen en slechts vijf procent van deze ondernemingen is geconfronteerd met negatieve effecten op de concurrentiepositie, valt op dat het hierbij in bijna alle gevallen gaat om ondernemingen in de sector chemie. Dit duidt erop dat zich in de sector chemie inmiddels in een aantal gevallen 'win-verlies'-situaties hebben voorgedaan. Aangezien juist de chemische industrie met betrekking tot milieumaatregelen vooroploopt<sup>9</sup>, kan dit betekenen dat zich in de komende jaren ook in andere sectoren meer 'win-verlies'-situaties zullen voordoen. Het moet in dit verband te denken geven dat – zoals hierna verder wordt uitgewerkt – amper een kwart van de bedrijven er in slaagt de milieukosten geheel of voor een belangrijk deel in de afzetprijzen door te berekenen. In dit licht mag het ook geen verbazing wekken dat 17 procent van de geënquêteerde ondernemingen verwacht de komende jaren als gevolg van het milieubeleid in serieuze economische problemen te zullen raken. De sectoren voedings- en genotmiddelen, textiel, kleding en leder, en rubber- en kunststofverwerking lijken in dit verband het meest kwetsbaar.

#### *Afwenteling van kosten mogelijk?*

Milieumaatregelen brengen kosten met zich. Mensen binnen het bedrijf besteden tijd aan milieuzorg, er worden bijzondere voorzieningen getroffen of hulpmiddelen aangeschaft. Maar behalve zulke operationele kosten, leidt de zorg voor het milieu veelal ook tot een extra vermogensbeslag. De kapitaalslasten die daarmee gepaard gaan, dienen eveneens aangemerkt te worden als milieukosten. Vaak wordt ervan uitgegaan dat ondernemingen deze kosten kunnen doorberekenen in hun afzetprijzen<sup>10</sup>. Uit het onderzoek komt evenwel naar voren dat niet minder dan driekwart van de middelgrote en grote ondernemingen milieukosten niet of slechts voor gemiddeld veertig procent in de afzetprijzen kan doorbere-

6. Zie voor de samenstelling van de milieu-investeringen ook Ministerie van Economische Zaken, *Milieuklaar? Ondernem 't maar!*, 1991.

7. Studiecencentrum voor Technologie en Beleid/TNO, *Geven om de omgeving: milieugedrag van de chemische industrie*, 1991.

8. T. van der Burg, *Projectanalyse en macro-economisch beleid*, Groningen, 1991; en RMNO, *De financiering van het milieubeleid*, Publikatie nr. 52, blz. 203 e.v., 1990.

9. Moret Ernst & Young, *Milieu en onderneming: wanneer slaat de balans door?*, 1991.

10. Consument betaalt convenant verpakking, *Het Financieel Dagblad*, 18 mei 1991.

kenen. Het gaat hierbij vooral om bedrijven in de sectoren bouwmaterialen, glas en aardewerk, alsmede textiel, kleding en leder, en de voedings- en genotmiddelenindustrie. De grafische industrie slaagt er daarentegen in overwegende mate wel in om de milieukosten door te berekenen.

Blijkens tabel 3 verwacht 17 procent van de middelgrote en grote industriële ondernemingen dat het milieubeleid hen de komende jaren in serieuze economische problemen zal brengen. Hierbij gaat het onder meer om de aantasting van de concurrentiepositie, de beëindiging van bepaalde bedrijfsactiviteiten enzovoort. Dergelijke problemen zullen zich naar verwachting vooral voordoen in de sectoren voedings- en genotmiddelen, textiel, kleding en leder, delfstoffenwinning, chemie, rubber- en kunststofverwerking, alsmede elektrotechniek.

De hiervoor bedoelde problemen kunnen ook consequenties hebben voor de financiering van ondernemingen die milieumaatregelen moeten nemen. In dat licht is het van belang dat twaalf procent van de geënquêteerde ondernemingen verwacht, dat de financiering van milieu-investeringen de komende jaren problematisch kan gaan worden. Het betreft vooral ondernemingen in de sectoren voedings- en genotmiddelen, delfstoffenwinning, rubber- en kunststofverwerking en transportmiddelen. Relatief vaak wijzen ondernemers in dit verband op de onvoldoende onderpandswaarde van milieu-investeringen en op de negatieve consequenties van deze investeringen voor de cashflow.

## Conclusies

Uit het onderzoek komt naar voren dat ondernemers in veel gevallen niet weten wat de voor hen relevante consequenties zijn van het door de overheid gevoerde milieubeleid en wat hun bijdrage op het gebied van het milieubeheer zou moeten zijn. De beide nationale milieubeleidsplannen (NMP en NMP-plus) maken weliswaar duidelijk dat een aanzienlijke vermindering van de belasting van het milieu noodzakelijk is, maar ze geven niet of nauwelijks aan wat individuele bedrijven te doen staat.

Toch blijkt de industrie zich op het gebied van het milieubeheer niet passief op te stellen. Vorig jaar investeerde tweederde van alle middelgrote en grote industriële bedrijven in milieumaatregelen. Verwacht wordt dat dit aantal de komende jaren verder zal toenemen.

Dat de industrie zich op het gebied van het milieubeheer niet passief opstelt<sup>11</sup>, blijkt ook uit het gegeven dat driekwart van de ondernemers, die milieumaatregelen treffen, op eigen initiatief milieu-investeringen realiseert. Hoewel wettelijke regels en convenanten ook een rol spelen bij het investeringsgedrag, worden verscherping van de wet- en regelgeving en de afkondiging van nieuwe milieuconvenanten kennelijk niet afgewacht. Daar komt bij dat ondernemers zich niet beperken tot marginale bijstellingen. Een relatief groot deel van de investeringen ten behoeve van een beter milieu blijkt een proces-geïntegreerd karakter te hebben.

Uit het onderzoek komt verder naar voren dat er tussen de onderscheiden bedrijfstakken aanzienlijke verschillen bestaan. Met name ondernemingen in de chemie en in de delfstoffenwinning hebben tot nu toe een voortrekkersrol vervuld. Verwacht wordt dat

Sector	Problemen	
	wel	niet
Voedings- en genotmiddelen	28	72
Textiel/kleding/leder	23	77
Hout/papier	8	92
Grafische industrie	6	94
Delfstoffenwinning	50	50
Chemie, synthetische garens	35	65
Rubber-/kunststofverwerking	28	72
Bouwmateriaal/glas/aardewerk	13	87
Metaal	9	91
Machines	10	90
Elektrotechniek	22	78
Transportmiddelen	6	94
Instrumenten	-	100
Gemiddeld	17	83

in 1991 en volgende jaren ondernemingen in andere sectoren, waaronder voedings- en genotmiddelen, textiel, kleding en leder, alsmede rubber- en kunststofverwerking dit voorbeeld zullen volgen.

De opgave waarvoor bedrijven gesteld worden, mag ten slotte niet worden onderschat. Amper een kwart van de ondernemingen slaagt er in de kosten, die voortvloeien uit de zorg voor het milieu, geheel of voor een belangrijk deel in de afzetprijzen door te berekenen.

**Tabel 3. Economische problemen ten gevolge van het milieubeleid (in procenten)**

## Aanbevelingen

Naar aanleiding van het onderzoek kunnen twee aanbevelingen worden geformuleerd. Een eerste – voor de hand liggende – aanbeveling is dat de overheid ervoor moet zorgen dat individuele bedrijven beter dan thans het geval blijkt te zijn, weten wat van hen op het gebied van milieuzorg wordt verlangd. Daarvoor is nodig dat er heldere, consistente doelen en normen voor de onderscheiden sectoren worden geformuleerd<sup>12</sup>. Naast een verbetering van de informatievoorziening naar de bedrijven, is in dit verband noodzakelijk dat normen en doelstellingen in nauw overleg met de ondernemingen in de onderscheiden bedrijfstakken worden vastgesteld. Normstelling werkt alleen wanneer de normen haalbaar zijn, gedragen worden door degenen die ze aangaan en bij een gefaseerde implementatie over een langere periode van tevoren vaststaan en niet tussentijds worden gewijzigd<sup>13</sup>. Bovendien wordt door overleg voorkomen dat door eenzijdige normstellingen de internationale concurrentiepositie van bedrijven onnodig wordt aangetast.

Hoewel het doelgroepenbeleid van het Ministerie van VROM een belangrijke aanzet is voor de implementatie van het milieubeleid op micro-niveau, rijst de vraag of de voorgestelde opzet niet te sterk gericht is op het overleg tussen de verschillende overheden en de betrokken branche-organisaties<sup>14</sup>. Im-

11. Zie ook de brochure: *Milieuklaar? Onderneem 't maar!*, Ministerie van Economische Zaken, 1991.

12. Zie bij voorbeeld R.B.P. Brouwer, *Het doelgroepenoverleg komt eraan*, inleiding tijdens de FME-milieudag 1991.

13. Zie ook KWS 2000, voorbeeld van een goed werkend convenant, *Milieu Magazine*, mei/juni 1991, blz. 27.

14. *Aanpak doelgroepenbeleid voor de industrie*, Tweede Kamer, nr. 21 137, 27, 1990/1991.

mers, van groot belang voor het succes van het ingezette milieubeleid is, dat 'milieukosten' in de economische activiteiten binnen individuele bedrijven en bedrijfstakken worden geïncorporeerd. Het Rijk en de vergunningverlenende overheidsinstanties kunnen daarvoor in overleg met de betrokken brancheorganisaties randvoorwaarden scheppen. De werkelijke implementatie zal van de bedrijven zelf dienen te komen<sup>15</sup>. Het onderzoek wijst uit dat ondernemingen binnen de diverse bedrijfstakken hiertoe bereid en in staat zijn. Tegen deze achtergrond is een tweede aanbeveling dat aan bedrijfstakken en branches ruimte dient te worden geboden om op het niveau van de individuele ondernemingen zelf vorm te geven aan de invulling van het milieubeleid. Zelfregulering door de bedrijfstak die het aangaat, heeft een aantal voordelen. Allereerst zal door zelfregulering naar verwachting de informatie-uitwisseling tussen bedrijven verbeteren, terwijl ook de acceptatiegraad van voor bedrijfstakken vastgestelde milieudoelstellingen en -normen groter zal zijn. Daarnaast bevordert zelfregulering de onderlinge controle op de uitvoering van de gemaakte afspraken en verkleint zelfregulering de kans op concurrentievervalsingen tussen ondernemingen binnen een bedrijfstak alsmede aantasting van de internationale concurrentiepositie. Ten slotte wordt bevorderd dat ondernemingen komen tot structurele oplossingen in de vorm van proces-geïntegreerde investeringen<sup>16</sup>. Ten einde het element van zelfregulering binnen het doelgroepenbeleid van de overheid, dat nu vooral is gebaseerd op overleg tussen overheden en branche-organisaties, te versterken is

het denkbaar dat – in analogie met de vaststelling van de arbeidsvoorwaarden – per sector een 'collectieve milieu-overeenkomst' (CMO) wordt gesloten tussen de betrokkenen binnen een bedrijfstak (te denken valt aan werkgevers en werknemers, in bepaalde gevallen wellicht bijgestaan door onafhankelijke deskundigen).

De overheid zou het zelfregulerende proces binnen de bedrijfstak kunnen bevorderen door het toepassen van financiële prikkels en hierbij directe regelgeving als stok achter de deur kunnen houden. Voor de overheid heeft zelfregulering door de bedrijfstakken overigens ook voordelen. De uitvoerings- en controletaken voor de onderscheiden overheden behoeven niet onverantwoord te worden uitgebreid. Voor invulling van de milieuzorg op micro-niveau missen de onderscheiden overheden nu eenmaal het vereiste uitvoerings- en controle-apparaat. Bovendien wordt voorkomen dat deze overheden voor een welhaast onmogelijke taak komen te staan bij de onderlinge coördinatie.

**A.Th. van Delden**  
**J.T.M. Julicher**  
**D.H.M. Muusers**

---

15. Convenant verpakkingen roept nog veel vragen op, *Milieu Markt Actueel*, juni 1991, blz. 4.

16. Zie ook: *Bedrijfsleven bepleit vrijwilligheid bij de zorg voor het milieu*, verslag van de Tweede Wereld Industrie Conferentie voor Milieu Management, in NCI, 24 april 1991 en Convenant verpakkingen pijnlijk voor bedrijven, *Het Financieele Dagblad*, 17 mei 1991.